

**QIYOSIY PRAGMATIKA: O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA ILMOS,
RAD ETISH VA TAKLIF STRATEGIYALARI***To‘rayeva Maftuna Abdiraim qizi**Samarqand davlat chet tillari instituti magistranti**maftunaturayeva.uz.@gmail.com**+998906140950*

Abstract. This article provides a comparative analysis of the main pragmatic acts in Uzbek and English - request, refusal and offer strategies. The study was considered in relation to the speech culture, cultural values, social distance and norms of communicative behavior of the two languages. The article analyzes the specific pragmatic models, language tools, mitigation strategies and cultural differences of each speech act.

Keywords: comparative pragmatics, speech acts, request, refusal, offer, mitigation strategy, communication culture.

Аннотация. В статье представлен сопоставительный анализ основных прагматических актов в узбекском и английском языках – стратегий просьбы, отказа и предложения. Исследование рассматривалось во взаимосвязи с речевой культурой, культурными ценностями, социальной дистанцией и нормами коммуникативного поведения двух языков. В статье анализируются специфические прагматические модели, языковые средства, стратегии смягчения и культурные различия каждого речевого акта.

Ключевые слова: сопоставительная прагматика, речевые акты, просьба, отказ, предложение, стратегии смягчения, культура общения.

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz tillarida uchraydigan asosiy pragmatik aktlar — iltimos, rad etish va taklif strategiyalarining qiyosiy tahlili yoritiladi. Tadqiqot ikki tilning nutq madaniyati, madaniy qadriyatlari, ijtimoiy masofa va kommunikativ xulq me‘yorlari bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqildi. Maqolada har bir nutq aktining o‘ziga xos pragmatik modellari, til vositalari, yumshatish strategiyalari hamda madaniy farqlar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: qiyosiy pragmatika, nutq aktlari, iltimos, rad etish, taklif, yumshatish strategiyasi, muloqot madaniyati.

Kirish. Pragmatika — nutqning mazmuni, vazifasi, konteksti va suhbatdoshlarning ijtimoiy munosabatlari bilan bog‘liq hodisalarni o‘rganuvchi sohadir. Har bir tilda muloqot strategiyalari milliy mentalitet, jamiyat qadriyatlari va til odoblari ta’sirida shakllanadi. Shuning uchun iltimos, rad etish yoki taklif kabi nutq aktlarining ifodasi ham turli tillarda farqli semantik va pragmatik yuklamalarga ega

bo‘ladi. O‘zbek va ingliz tillarida bu jarayonlar o‘ziga xos madaniy komponentlarga ega: o‘zbek tilida hurmat, muloyimlik, bilvosita ifoda etakchi bo‘lsa, ingliz tilida individualizm, neytrallik va rasmiy konvensiyalar kuchliroq aks etadi. Ushbu maqola ana shu farqlarning qiyosiy-pragmatik tahlilini beradi.

Asosiy qism. O‘zbek va ingliz tillarida iltimos strategiyalari

1.1. O‘zbek tilida iltimos

O‘zbek madaniyatida iltimosni bildiruvchi aktlar ko‘pincha bilvosita ifodalanadi va yumshatish strategiyalari yuqori. Bunda suhbatdoshga hurmat, ehtirom va muloyimlik ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Asosiy til birliklari:

“Iltimos...”

“Agar mumkin bo‘lsa...”

“Bir yordam qilib qo‘ysangiz...”

“Zarur bo‘lsa...”

“Marhamat qilib...”

Pragmatik xususiyatlar:

Ilova shaklidagi yumshatishlar ko‘p ishlatiladi.

Yoshi katta yoki maqomi baland kishiga murojaat yanada bilvosita bo‘ladi.

Ijtimoiy masofa e‘tiborga olinadi.

Ko‘p hollarda minnatdorchilik oldindan yoki keyin aytiladi.

1.2. Ingliz tilida iltimos

Ingliz tilida iltimos strategiyalari grammatik modallik orqali ifodalanadi.

Asosiy formulalar:

“Could you...?”

“Would you mind...?”

“Can you please...?”

“I was wondering if you could...”

Pragmatik xususiyatlar:

“please” formal yumshatish kaliti hisoblanadi.

Iltimos ko‘pincha bevosita, ammo yumshoq modallikda bo‘ladi

Suhbatdoshning shaxsiy hududini hurmat qilish muhim.

2. Rad etish strategiyalari

Rad etish har ikki tilning muloqot madaniyatida nozik vazifalardan biridir. Chunki u tinglovchi tomonidan noto‘g‘ri tushunilishi mumkin.

2.1. O‘zbek tilida rad etish

O‘zbek madaniyatida rad javobi juda muloyim, bilvosita va yumshatilgan shaklda beriladi. Maqsad — suhbatdoshni ranjitmaslik.

Eng ko‘p qo‘llanadigan shakllar:

“Hozirga bu masala qiyinroq...”

“Balki keyinroq...”

“Imkon bo‘lsa qaraymiz...”

“Sharoitga qarab...”

Pragmatik xususiyatlar:

Rad etishdan oldin uzr, mulohaza, yumshatish keltiriladi.

Ko‘pincha ehtimollik modalligi ishlatiladi.

O‘ta bevosita rad javobi odobsizlik sanaladi.

2.2. Ingliz tilida rad etish

Ingliz madaniyatida rad etish ko‘pincha bevosita-yumshoq shaklda ifodalanadi.

Eng ko‘p ishlatiladigan formulalar:

“I’m afraid I can’t.”

“Sorry, but...”

“Unfortunately, I won’t be able to...”

“Maybe another time.”

Pragmatik xususiyatlar:

“Sorry” — universal yumshatish vositasi.

Rad etish ochiq tugallanadi, qo‘shimcha izoh talab qilinmaydi.

Suhbatdoshning vaqtini tejash muhim.

Jihat O‘zbek tili Ingliz tili

Ifoda Bilvosita Bevosita-yumshoq

Yumshatish Juda kuchli “Sorry” bilan cheklangan

Madaniy omil Suhbatdoshni ranjitmaslik Vaqtni samarali tejash

3. Taklif strategiyalari

Taklif nutq akti ko‘pincha ijtimoiy yaqinlik, samimiyat va do‘stona munosabat belgisi hisoblanadi.

3.1. O‘zbek tilida taklif

O‘zbek tilida taklif ko‘pincha mehmondo‘stlik, yaqinlik va iliqlik ifodasidir.

Til birliklari:

“Marhamat, kirib chiqing.”

“Yana ozgina oling.”

“Mehmon bo‘lib keling.”

“Agar xohlasangiz...”

Pragmatik xususiyatlar:

Taklif ko‘pincha ikki yoki uch marta takrorlanadi.

Rad javobiga darhol iymonli izohlar taqdim etiladi:

“O‘zingiz bilasiz, vaqt bo‘lsa...”

3.2. Ingliz tilida taklif

Asosiy formulalar:

“Would you like...?”

“Do you want to...?”

“Why don't we...?”

“Let's...”

Pragmatik xususiyatlar:

Taklif qisqa, bevosita.

Takroriy taklif deyarli qilinmaydi — rad javobidan so'ng taklif kuchaytirilmaydi.

Ingliz tilida taklif = variant taklifi, o'zbekchada taklif = ehtirom.

Xulosa. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, o'zbek va ingliz tillaridagi asosiy pragmatik aktlar — iltimos, rad etish va taklif — bir xil kommunikativ vazifani bajarsada, ularning shakllanishi ikki xil madaniy modelga tayanadi.

O'zbek tilida nutq aktlari ko'proq:

- bilvosita
- yumshoq
- hurmat va iliqlikka yo'naltirilgan,
- ijtimoiy masofani kamaytiruvchi.

Ingliz tilida esa:

- qisqa
- grammatik modallikka asoslangan
- shaxsiy hudud va mustaqillikni saqlovchi,
- rasmiy-neytral.

Shu bois pragmatik farqlarni chuqur bilish madaniyatlararo muloqotda muvaffaqiyatli kommunikatsiyani ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brown, P. & Levinson, S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge University Press, 1987.
2. Searle, J. Speech Acts. Cambridge University Press, 1969.
3. Leech, G. Principles of Pragmatics. Longman, 1983.
4. Thomas, J. Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics. Routledge, 1995.
5. Yo'ldoshev M. Nutq Madaniyati. Toshkent, 2014.
6. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics. Mouton de Gruyter, 1991.